

Krúdy Gyula:
HORTOBÁGY

Csoma Bálinték Debrecenben laktak a nagy péterfia végén. Ezt az utcát máma is így nevezik a debreceni polgárok, de a kis gőzös füstölög benne; az egykori kis házak pedig nagyra nőttek.

Történetünk idejében a nagy péterfián még ritkaság-számba ment az emeletes ház és véges-végig csupa földszintes házak sorakoztak egymás mellé a hosszú utcán. Kövezetnek híre-hamva se volt itt; de nemcsak itt, hanem egész nagy Debrecen városában nem volt kövezet. Hosszú deszkapadlókat fektettek az útra és sáros időben itt tipegtek egymás nyomában az emberek, mint a ludak, mert a deszkán csak egy ember fért el; a szembejövők vagy visszafordultak, mert kitérni nem lehetett, vagy beléptek a térdig érő sárba.

Hírből bizonyára ismeritek Csokonai Vitéz Mihály nevét.

Kis barátim, ez a Vitéz – amint őt közönségesen nevezték – nem volt ám mindig olyan híres ember, mint ma. Azt az ércszobrot, ami Csokonait ábrázolja és ma nevezetessége Debrecen városának, jóval a halála után mintázta Izsó Miklós, a korán elhunyt, jeles magyar szobrász.

Vitéz életében sokat nyomorgott, küszködött, sőt koplalt is, bár már híres költő volt, mert a költők sorsa többnyire nagyon nehéz.

Kisdiák korában se volt jó dolga Csokonainak. Szegény szülei voltak és mialatt a nevezetes kálvinista kollégiumban végezte iskoláit, leckeórákat adott tanuló társainak, hogy valami kis keresethez jusson.

Jancsi és Hanzi

Élt abban az időben Debrecenben egy becsületes varga, név szerint Csoma Bálint uram. Ez a Csoma Bálint volt az, akiről feljegyeztük, hogy a nagy péterfia végén lakott, a legislegvégén egy düledező falú, bogárhátú házikóban. A szegénység egerei lakoznak vala a tiszteletreméltó vargánál, ám a szegénység az ő büszkeségének nem ártott. Némely emberek gazdagságukban kevélykednek, mások szegénységükben fitymálják a világot és a gazdag embereket.

Csoma Bálintnak szavajárása volt:

– Különb ember vagyok én, mint a polgármester, mert az én gyerekeim télen-nyáron cipellőt hordanak, a polgármester gyerekei pedig csak télen kapnak csizmácskát a lábukra, nyáron mezítláb futkároznak a porban –, mondta Bálint mester és ugyancsak szögezte a csizmatalpot. Fennhéjázó elméjével nem gondolta meg, hogy a polgármester gyerekei se járnának mezítláb, ha a polgármester varga volna, mivel-hogy egy vargának mindig könnyebb cipellőt varrni, mint a polgármesternek.

Vitézéknek éppen szemben volt a házuk a vargáéval s mivel a vargának is fia, Vitéz Miska gyakran átment a varga fiához, Jancsihoz játszani.

Abban az időben a labdázáson kívül divatozó játék volt a bigézés és nyilazás. A tűzoltás – amit szintén a kollégium diákjai cselekedtek –, kevésbé volt mulatság, mint

inkább veszedelmes és nehéz munka. Ha kigyulladt egy ház Debrecenben, a nagybotos – akit abban az időben hívnak vala Borkövi Gyurkának –, összecsődítette a diákokat és nehéz nagy botját magasra emelve legelsőnek futott az égő ház felé. Nagy botjával szétcsapkodta az üszkös gerendákat, a diákság pedig szivattyúval, vödörrel hamarosan eloltotta a tüzet. A mesterlegényeknek, avagy másnak bárkinek nem volt szabad egy korsó vizet se önteni az égő házra, mert a tűzoltás a diákság dolga közé tartozott.

Vitéz Miska és Csoma Jancsi, habár még messzi volt idejük a nagybotosságtól, és a nagy botot tán ketten se bírták volna felemelni, szorgalmasan részt vettek a tűzoltásban. Ha tűz nem volt, akkor a hosszú udvaron játszottak. Nyári időben a varga az eperfa alá hurcolkodott szerszámjaival és míg kalapált, oktatta a kis Vitézt, akit értelmességénél fogva szeretett.

– Gyere ide, Miska fiam – mondta –, látom én, hogy te belőled okos ember lesz, nem úgy, mint az én János fiamból, mivelhogy lágyfejű szegény gyerek. Hej, mikor én akkora voltam, mint most ti vagytok, úgy vágtam a deák nyelvet, mint a répát. Csaknem magyarul is elfelejtettem miatta, még álmomban is deákul beszéltem. Ha belegyövök, még ma is kivágom a rezet. Mert a híres Hatvani volt a professzor az én időmben.

Amíg a varga így dicsekedett, mindenféle értelem nélkül való deák szavakat összehadarva, szorgalmasan kalapált. Mert fennhézajázása mellett is szorgalmas ember volt.

Egyszer aztán kigondolt valamit, ami hosszú éjszakákon nem hagyta aludni.

Holdas éjjeleken hosszúkat sétált az udvaron és néha megállva, nagyokat toppantott a lábával a földre:

– Lefőzöm az egész Debrecent. Legázolom a nagy kollégiumot. Olyat teszek, amilyet még senki sem tett ebben a városban.

A szomszédok, akik sohase tartották tökéletes eszűnek Csoma Bálint uramat, az éjjeli beszélgetéseket hallván, azt gondolták, hogy a derék varga most már tisztára megháborodott.

Amíg végre kisült, hogy miben főtt olyan nagyon a varga feje.

Azt gondolta ki, hogy János fiából nagy tudományú embert farag és miután valami olyan tudományra akarta őt ki mívelni, amit nagy Debrecen városában senki se cselekszik, elhatározta, hogy Jánosnak a német nyelvet kell megtanulnia. Való igaz, hogy Debrecen városában ebben az időben alig akadt élő ember, aki németül tudott volna. A nótáriusról rebesgették, hogy érti a német nyelvet, de hát az se volt egészen bizonyos.

Csoma uram vándorló legény korából emlékezett, hogy van Magyarországon egy hely, ahol a lakosság bár szívében magyar érzelmű, nyelvében német. Ez a hely a Szepesség. Késmárkon jártában azt is hallotta, hogy szokásban van a gyerekeket kicserélni ezen a vidéken. A német gyereket elküldik az alföldre, hogy magyarul megtanuljon, ugyanonnan pedig a német fiúért magyar gyereket küldenek, akinek németül kell megtanulnia.

Sok gyereke volt a vargának. Azt gondolta, így is, úgy is mindegy. Ha Jancsit elküldi a háztól és helyébe német fiút vesz ide, akkor se lesz kevesebb kenyérpusztító

a hajlékban, mintha Jancsi odahaza marad. Azonkívül pedig Jancsi megtanul németül, hogy csudájára jár majd az egész város. A nagy gondolkozásnak az lett az eredménye, hogy Jancsit felpakolták egy felsőbb vidékre induló szekérre és sűrű könnyhullajtások között bocsátották útnak. Vitte a szekér Jancsit, vitte árkon-bokron keresztül. Abban az időben nem voltak vasutak és jó két hétbe telt, amíg a szekér Debrecen városából Késmárkig gurult.

Nincs az az utazás, amelynek vége nem lenne és Jancsi egyszer – egy májusi napon – szerencsésen elérte Késmárk városát. Ugyancsak meresztette a szemét, amikor az égbe nyúló hegyeket meglátta; addig fogalma se volt arról, hogy ilyenek is vannak a világon: Debrecenben nemigen látni hegyet.

Jancsit most bízzuk a sorsára, történetünk folyamán még találkozunk vele s megtudjuk, hogy vajon megtanult-e németül ott az idegenben?

Nézzük most a kis szepességi fiút, akit Jancsi helyett Debrecenbe küldtek.

Ezt a kis fiút Hanzinak hívták és késmárki vargának volt a fia. Ott a vargát nem vargának, se nem csizmadiának nevezik, hanem suszternek. Ez mit sem változtat a mesterségen. A késmárki suszter éppen úgy kalapálja a csizmatalpat, mint a debreceni varga.

A szepességi magyarok német nyelvűek és közönségesen cipcereknek hívják őket. Hanzit is cipcer volt és egy kukkot sem tudott magyarul. Ugyancsak szorongott a szíve, amikor az ő ismerős hegyvidéke elmaradt mögötte, a szekér az alföld felé gurult. Éppen úgy félt, mint Jancsi, éppen úgy megkönnyezte hegyes szülőföldjét, mint Jancsi a délibábos alföldet. Akármilyen kicsinyek vagyunk, forrón szeretjük azt a földet, ahol születünk és szívünk ezer mérföldről is visszavágyik, ha csak egy kis kunyhóba is fényes palotából, ahol gyermekéveinket töltöttük.

A szekér gurult és egy napon csak begurult Debrecenbe a Csoma Bálinték udvarába. A szekeres gazda leemelte Hanzit a szekérről és ezzel adta át a vargának:

– Itt a kis német!

Az egész háznép összegyűlt és nézegették Hanzit jobbról-balról, hogy valami különöset találjanak rajta. Mert nem tudták elképzelni, hogy a német fiú külsejében pont olyan, mint a magyar fiú. Csoma Bálint uram csalódottan nyomott barackot a fejére:

– No, kis német, szereted-e a bablevest malacfülével? Ma éppen az lesz ebédre.

És miután Hanzit nem felelt, mivel egy szót sem értett az egész beszédből, Bálint gazda ily szóval fordult az udvaron összegyülekező szomszédokhoz:

– Puliszkán nőtt fel ez az árva. Azt se tudja, mi a bableves. No majd kihizlaljuk.

A szomszédság helyeslőleg bólintgatott.

Hanzit eközben, mivel mindenki rámeresztette a szemét, sírni kezdett. Az öklével dörzsölte a szemét és olyat mondott, amelyet senki sem értett.

Ekkor előlépett Vitéz Miska és megfogta Hanzit kezét:

– Ne sírj, kis német – mondta barátságosan. – Nem bánt itt senki.

Hanzit ugyan ebből se értett semmit, de a barátságos szót megértette és felhagyott a sírással.

Mit lát Hanzi Debrecenben?

Hanzi már két hónapja volt a varga házánál. Ez alatt az idő alatt annyit megtanult magyarul, hogy meg tudta magát értetni.

Ti, kis barátaim, akik az édesanyátoktól tanuljátok meg zengzetes nyelvünket, nem is képzelitek, hogy mily nehéz idegen ajkúnak hazánk nyelvét elsajátítani. A magyar nyelv nem könnyű nyelv és aki hibátlanul ki akarja beszélni és írni, annak sokat kell olvasgatni, tanulni. Még született magyarok se beszélnek mindig tisztán magyarul. Vannak tájszólások, amelyek elferdítik a nyelvet. A palócok Hontban és Nógrádban úgy beszélnek, hogy nehezen érti meg őket más vidékbeli.

Van egy meseírónk, akinek bizonyára már sok elbeszélését olvastátok a Filléres Könyvtárban, vagy a Pósa Lajos bácsi lapjában, Az Én Újságomban, akit Gauss Viktornak hívnak. Ez a Gauss Viktor bácsi olasz származású, már felnőtt ember volt, amikor magyarul kezdett beszélni. Hosszú éveken át, törhetetlen szorgalommal és kitartással megtanulta nyelvünket és ma oly szép elbeszéléseket ír, mintha született magyar író volna.

Hogy visszatérjünk Hanzihoz, ő a vargamesterséget tanulta Csoma Bálint uramnál, valamint azt tanulta Jancsi is Késmárkon Hanzi apjánál, aki, mint mondtuk, szintén varga volt. Néha az iskolába is elment és ismerkedett a magyar betűkkel. Ide azonban nem nagyon szeretett járni. A fiúk németsege miatt sokat évődtek vele.

Senki se ösmerte őt másképp, csak így: kis német. Ez volt a neve. Csoma Bálint uram tán az igazi nevét is elfelejtette, mert ő keresztelte el Hanzit kis németnek.

Hanzi nem is nagyon mert az utcára menni. A fiúk mindjárt csúfolták, ingerkedtek vele, pedig ő senkinek se vétett.

Hanzi inkább odahaza ült az udvaron az eperfa alatt és sokszor nagyon búsult. Csoma Bálint gazda ugyan nem nagyon hagyta búslakodni, mert amint észrevette, hogy Hanzi tétlenül ül, rögtön talált valami munkát számára. A háznál éppen kisgyerek volt, aki teknőben feküdt. Ha Hanzinak a vargaságban nem volt dolga, akkor a teknőt kellett ringatnia.

A kis inasoknak száz esztendő előtt is ugyanaz volt a sorsuk, mint ma.

Egyszer aztán nagy pártfogója akadt az elhagyatott Hanzinak.

Ez a pártfogó pedig senki más nem volt, mint Vitéz Miska.

Miska jóval nagyobb és erősebb volt Hanzinál és a kollégiumba járt, ahol éles eszével és értelmességével kitűnt a többi közül. Verseket is írogatott, amelyeket otthon elszavalt az édesanyjának. Már akkor látszott belőle a költő, de az édesanyján kívül az ő verseinek senki jelentőséget nem tulajdonított. Abban az időben szokásban volt, hogy a diákok verseket írjanak.

Egyszer, amint Hanzi egy pár csizmával a vállán lohol a vásárba, ahol Csoma uram sátor alatt árulta a portékáját, három fiú utána szalad Hanzinak, a csizmát elveszik tőle és ugyancsak elkezdik ütlegelni.

– Te német, te ilyen német, te olyan német! – mondják neki és ütik jobbról-balról.

Hanzi a rémülettől nemhogy védeni tudta volna magát, hanem lába is megtagadta a szolgálatot, elfutni se tudott. Az ütleg pedig kopogott rajta, mint a jégeső.

Éppen arra ment Vitéz Miska.

Vitéznek se kellett több; mert nem csak a neve volt vitéz, hanem amúgy is bátor fiú volt; kemény öklével hamarosan szétzavarta a verekedőket.

– Mért bántjátok ezt a szegény kis németet? – kérdé.

A három fiú erre nem tudott felelni, hanem a csizmával együtt futni kezdtek. Hanzi jajveszékelve mutatott utánuk:

– Jaj a csizma...

Vitéz Miska nyomban megértette Hanzi baját. Utánuk iramodott a menekülő csapatnak. Csakhamar elérte őket és néhány ökölcsapás árán elvette tőlük a csizmát. A három fiú sírva ment tovább, csak mikor jó messzire voltak, kezdtek csúfolni Vitézt.

Miska ezzel már nem törődött. Vitte nagy diadallal a csizmát Hanzinak, aki még mindig ott kesergett az utcasarkon.

– Aztán máskor ne hagyd magad – mondta és a csizmát a Hanzi vállára akasztotta.

Hanzi megköszönni is elfelejtette Vitéz Miska hathatós védelmét, úgy eliramodott a megszerzett csizmával.

Ettől az időtől fogva Vitéz Miska sokszor találkozott a kis vargainassal. Hanzi nagyon megszerette Miskát és ahogy ideje engedte, mindjárt átszaladt Miskáékhoz és kimeresztett szemmel hallgatta azokat a csodaszép dolgokat, amelyeket Miska felolvasott neki egy könyvből. Ez a könyv a magyar történelem volt és mikor Hanzi a hős Hunyadi Jánosról, vagy nagy Mátyás királyról hallott, csak úgy ragyogott a szeme a lelkesedéstől. Hanzi hálából mindenféle házi dolgokban segített Miska édesanyjának és mindig csak azt sajnálta, hogy nincsen kisgyerek a háznál, akit ringathatna. Eleinte pedig a tekenő-ringatástól félt legjobban Hanzi a vargáék házánál. A kisgyerek sírós természetű volt és néha órákig bömbölt, mialatt Hanzi tehetetlenül nézte és karja-szakadtáig ringatta. Ám Miska iránt való hálából még arra is vállalkozott volna, akárhogy sírt volna a kisgyerek.

Egyszer elvitte Hanzit Vitéz Miska sétálni. Estefelé járt az idő, mert Hanzinak napközben nem volt ideje. Hanzi addig csak a Péterfiát ismerte a nagy Debrecenből.

Vitéz Miska elsősorban megmutatta Hanzinak a kollégiumot. A nagy emeletes sárga épületre Hanzi ugyancsak rábámult, mikor meghallotta Miskától, hogy csaknem ezer diák tanul itt. Napközben – délfelé, amikor a diákok kijönnek a tanuló termekből, diákoktól feketélik az a nagy térség és folyik a tréfa a zsemlyés kofával. Ez a zsemlyés kofa volt akkoriban Debrecen legtermetesebb asszonysága, ám a diákok mégis kifogtak rajta. Egyszer mézet árult ez a kofa. Odament hozzá egy diák és mivel más edénye nem volt, egy kivájt cipóba méret egy fél liter mézet.

Ahogy méri a mézet Susákné – így hívták a kofát – kérdi a diák:

– Aztán hogy méri a mézet, Susákné?

– Hat garasért, te csóka!

– Jaj, nénemasszony, akkor csak vegye vissza hamar a mézét, mert nekem csak két garasom van – mondja a diák.

– Önts vissza te – kiáltott éktelen dühvel Susákné.

A diák visszaönti a mézet a kivájt cipóból, ám a cipó azért mézes maradt. A diák tovább ment és jóízűen megezte a mézes cipót.

Hanzinak nagyon tetszett a tréfa, ahogy Miska elmondta és ugyancsak nevetett rajta.

Miska aztán elmesélte, hogy a kollégium mellett a haranglábban van az alföld legnagyobb harangja. Úgy hívják, hogy Rákóczy. A Rákóczyt csak különös alkalmakkor húzzák meg.

Egyszer aztán azt kérdezte Hanzsi, hogy nincsenek-e itt hegyek.

Vitéz azt felelte, hogy de bizony vannak, ám csak a délibáiban.

– Mi az a délibáb? – kérde Hanzsi.

– A délibáb a Hortobágyon lakik és jámbor vándor félrevezetésére való.

– Mi az a Hortobágy?

– A Hortobágy egy olyan nagy pusztta, amelyik az ég egyik aljából a másik aljáig ér.

– Be nagy lehet.

– Olyan nagy – felelt Vitéz Miska a debreceni ember szeretetével –, hogy párja nincs az egész világon.

– Laknak emberek a Hortobágyon?

– A híres Zöld Marci ott lakik. Ez a Zöld Marci pedig senki más, mint a betyárok kapitánya. Laknak ott azonkívül pásztorok, juhászok, csikósok...

– Be szeretnék egyszer a Hortobágyra menni – sóhajtott Hanzsi, akinek érdeklődése a legnagyobb mértékben felcsigázódott.

Vitéz azt felelte, hogy minden szombaton kimegy a Hortobágyra a szolgáló-asszonyuk, Viola, akinek az ura számadó csikós a Hortobágyon. Viola minden vasárnap egy hétre való kenyeret, sót, paprikát, és egyéb fűszerszámot, azonkívül tiszta ruhát visz ki az urának a Hortobágyra. Egy napig van oda, aztán hazajön. Ha kedve van Hanzinak, akkor szombaton vele mehetnek.

Hogyne vágyott volna Hanzsi a Hortobágyra!

Hanzi a Hortobágyon.

Viola asszony lépegetett elől mezítelen lábával, Vitéz és Hanzsi nyomában.

Egyszerre elmaradt a hátuk mögött Debrecen városa. Hanzsi, mikor hátra fordult, csak négyszögű barna foltokat látott a látóhatáron; a pusztta másik szélén, ott ahol az égbolttal összeér a táj, a nap jött fel. Viola asszony sietett, harmatos hajnaltól napfelköltéig a pusztára jutottak.

Hanzi nem szólt egész úton semmit, csak bámult, hol előre, hol hátra. Egyenes volt a föld mindenfelé, akkora halom nem látszott rajta, mint amilyen egy görcs a faderékon. Hanzsi a városban azt hitte, hogy a házak miatt nem látja a hegyeket. Most, hogy Isten szabad ege alatt a végtelen rónaságon haladt előre és sehol se látott mást, mint apró zöld füvet, ami messzeségben sárgásbarnává lészen, majd világoskék színbe olvad belé az égboltozatba, kimeresztette a szemét és úgy próbált fölfedezni valamit, amin megpihenhetne a szeme. De semmit se látott. Egy fát, egy kőtágot se: csak rónaságot, amin nem mozdult ember, se állat. Csak rónaságot, amelynek szélén az aranyfejű nagyember áll és végigtekint a pusztán. A napsugár a füvecskék mintha kiegyenesítenék harmatos derekukat és egyszerre megszólal a mezők hegedőse, a tücsök. Élet támadt a rónaságon.

A kékes ködök és alig észrevehető borongós árnyak, amik napfölkelte előtt a pusztá felett barangoltak, egyszerre elröpültek.

A gyöngén harmatos mezők ragyogtak a napban.

A pusztá a végtelenség tükre.

Aki megáll a pusztá közepén és körülnéz, azt gondolhatja, hogy ő az egyetlen ember a földön.

A pusztának nincs határa semerre. Az ember beszélhet önmagával, senki se hallja.

És még sincs egyedül az ember.

Érzi az Istent, mert a végtelenséget látja maga körül.

Viola egyenesen ment előre. Minden mozdulatán látszott, hogy a pusztán nőtt fel. Egyenesen tartotta fejét és természetét, itt nincs senki, aki előtt meg kellene hajolni. Nem nézett se jobbra, se balra, csak egyenesen ment, pedig se ösvény, se csapás nem jelezte az utat. A szíve csudálatos ösztöne igazította őt a helyes irányba.

A fiúk gondolkozás nélkül, hallgatag mentek utána.

Csak egyszer szólalt meg Vitéz:

– No kis német, ez a Hortobágy! Szebbek-e a hegyek?

Hanzi szorongva nézett körül és nem tudott felelni.

A nap mindig magasabbra hágott az ég peremén. Mintha láthatatlan lovak húznák szekerét felfelé, most már meleg kezdett lenni.

A melegséggel a csöndesség is elmúlt a rónaságon.

Futkározó bogarakat lehetett látni a fűben. Senki se tudja, hova mászik a hangya, vagy miért siet úgy a földi bogár, mintha attól félne, hogy valahonnan elkésik?

Tücskök énekeltek mindenfelé.

A mezőség e kis muzsikásai senkitől se tanulják az éneklést. Senki se mondja nekik, hogy muzsikáljanak. Énekelnek maguknak, és mert sokan vannak, betöltik a mezőt halk ciripelésükkel.

Egyszerre pacsirta emelkedett fel a földről és kacagó dallal szállt a magasságba, míg eltűnt a végtelen kékségben.

Majd egy szürke állatka szaladt végig nagy ijedelemmel egy gyenge lankás szélén. Hanzi megismerte: ürge volt. Ezen a lankáson máshol is lehetett látni ürgéket, amint földbeásott lyukak előtt üldögéltek két hátulsó lábukon és szorgalmasan fontak. Hogy mit fonnak az ürgék, azt senki se tudja, de az bizonyos, hogy két első lábukkal úgy dolgoznak, mintha fonnának valamit. Avagy tán csak a bajuszukat pödörgetik?

Egyszerre megállt Viola.

Karját felemelve egyenes irányba előre mutatott. A fiúk arra felé néztek. Az ég lehajló boltozatán egy gémes kút állt, mintha oda lett volna rajzolva. Hanzi bizony nem tudta volna megmondani, hogy került oda. Mint egy nagy szúnyog, hátsó részére támaszkodva, vörös ostorát a levegőbe emelve állt ott a gémes kút.

Viola asszony azt mondta, hogy az nem jót jelent, ha a kútostor a levegőben lóg.

Vitéz Miska megkérde:

– Miért?

– Mert a pusztai kútnak a vödre rendszeren a kút fenekén a vízben van. Először azért, hogy a vödör össze ne száradjon a napban, másrészt meg azért, hogy arra járó

utas ember könnyen vizet meríthessen. Ha a vödör a levegőben lóg, az bajt jelent – így beszélt Viola.

Vitéz kérdé:

– Milyen bajt jelent?

Viola asszony nagyon szerette Miskát, azért szívesen felelt a kérdésre:

– Vagy azt jelenti, hogy a betyárokat üldözőbe fogták a vármegye pandúrijai, vagy pedig egyéb veszedelmet.

Nemsokára egy másik gémeskutat is láttak a nagy messziségben a pusztán feltűnni, épp úgy, mint a másikat.

– No – mondá Viola –. most már nincs egyéb baj, mint az, amit mondtam. A pandúrok úzik Zöld Marcit.

Hanzi ugyancsak megijedt, amikor Zöld Marcit hallotta emlegetni. Az ijedtség ragadós. Vitéz Miska is remegett, akármilyen vitéz volt, mint a nyárfalevél. Viola asszony észrevette a fiúk ijedtségét. Megsimogatta Miskának a fejét:

– Ne félj, szentem. Nem hagylak én benneteket bántani. Bizony még én rajtam keresne az édesanyátok.

A két kezét a szája elé emelte és felkiáltott a pusztába:

– Imre!

Nagy messze volt még a gémes kút, de mintha meghallották volna ott a kiáltást, felelt valaki, de nem lehetett tudni, hogy mit.

A nap forrón tüzelt a rónaságra.

Egyszer csak, mintha a földből bújt volna elő, egy nagy fehér komondor futott egyenesen Violának. A fehér kutya bolondjában akkorát ugrott, hogy az arcát nyalta végig Violának, pedig kutyaszokás szerint csak a kezét akarta.

– Ne- te-ne, Tisza! – szolt az asszony megtörölve arcát. – Ne bánts ezeket!

Jó volt hogy ezt mondta, mert a fehér komondor félelmetes morgással tartott Hanzi felé. Hanzi kiáltani se tudott a rémülettől. Vitéz Miskát már barátságosabban köszöntötte a pusztai kutya. Megcsóválta a farkát.

Viola ezt mondta:

– Megérezte Hanzin, hogy német, szegény!

Hanzi ekkor csukló hangon megszólalt:

– Nem vagyok én német, Viola néni, hanem – magyar.

Vitéz Miska örömeben amúgy magyar miskásan hátba vágta Hanzit, Viola asszony is jóakarattal pillantott rá. A maga paraszt észjárása szerint azt mondta Hanzinak:

– Bizony németnek még püspök se lennék, de magyarnak akár juhászkutya is.

Künn a ménes.

A lánglelkű költő, Petőfi Sándor szerette a Hortobágyot. Hej, be sok szép versében zengi a rónaság dicséretét. Egy nagyon szép verse így kezdődik: Künn a ménes, künn a pusztán, a betyárok országútján...

Ahogy közeledtek a gémes kúthoz, egy embert láttak közeledni.

Egyenes termetű, széles vállú magyar volt kék ingben, gatyában és csizmában. Fekete bajusza csaknem a füléig ért, bár sokszorosan meg volt csavarintva. Öreg ember volt, de nem látszott meg rajta, csak hosszú, fekete haja, amit hátul összefont, deresedett gyöngén. A kalap alól végig nézte a jövevényeket, aztán parolázott velük. Csak annyit mondott:

– Fogadj Isten.

Ez volt Gőz Imre, a város ménesgazdája.

A fiúk letelepedtek a fűre, a kút árnyékába, hogy kipihenjék magukat.

A kúttól nem messzire sásból és kukorica-kóróból épült kis házikó volt. Se ablaka, se ajtaja: úgyse lakott benne senki, az élelmiszereket tartották benne. Bogrács volt előtte, abba mindjárt belekukkantott Viola: hogy mit főztek tegnap. A mai ebédet ő főzi meg, készülődött is hozzá.

A ménesgazda bement a kunyhóba, a komondor hegyező fülekkel telepedett le az asszony mellé a földre.

Csend volt a tájon. A ménesből nem látszott semmi. Isten tudja, hol delel az most. A gémes kút hosszú-hosszú vályúja körül a sárba száradt nyomok mutatták csak, hogy itatóba ide hajtják a lovakat. A kunyhó háta mögött egy apró, zömök lovacska harapdálta a füvet.

A ménesgazda hol bement a kunyhóba, hol kijött. Csóválta fejét, valami nem lehetett rendben. A szeme elé emelte a kezét és a napba nézett, majd nyugat felé, meg körül az ég alján.

– Förfögetet kapunk! – mondta egyszerre. – Hogy nem jönnek avval a ménessel!...

Néződött jobbra-balra a pusztán. Aztán felült a lovára, mintha más ember a székre ülne, megszorította a terhelőjét a paripának, ráhajolt a nyakára és súgott valamit a fülébe: a paripa szélvészféleg nyargalt el.

A vén csikós ráfeküdve a ló nyakára, csizmasarkával tartotta csak magát a vágató ménen. Széles inge, gatyája lobogott, mintha szárnyai volnának. Akkor se mehetett volna sebesebben, mint ahogy ment.

Pár perc alatt összeolvadt alakja a messziséggel.

Pityi Palkó.

Egyszer csak, mintha a földből nőtt volna ki, egy zömök kis ember jött elő valahonnan. Akkora volt, mint egy törpe. Bajuszos-szakállas volt. Öreg is volt tán. Kék inget, gatyát viselt, mint a pusztai emberek. Nagy süveg volt a fejében és a süveg körül volt tűzdelve madártollakkal.

Viola megismerte, de Vitéz Miska is nyomban felugrott.

– Hogy kerül ide, Pityi Palkó bácsi? – kiáltotta.

Pityi Palkó így felelt:

– Vadrucára vadásztam a nádasban. Viszem haza pecsenyének.

Mutatott is két zsinigre kötött vadrucát, de puska nem volt nála. Pityi Palkó parittyával szokott vadászni. Bolondos, tréfás ember volt Pityi Palkó, akit mindenki ismert Debrecenben, meg a környéken. Vásárról-vásárra csavargott és tilinkózott. Mindjárt elő is vette a tilinkóját.

– Fújok nektek szép nótát – mondta –, ha nekem adjátok ezt a kis fiút itt ni.

És Hanzira mutatott.

– De nem a mienk ám ez a fiú – mondta Viola.

– Nem bánom én – felelt Pityi Palkó. – Beteszem a tarisznyámba és elviszem a vásárra. Leülök vele és kérdezem: kinek kell egy fiú? Itt van eladó. Ha megveszi valaki, arany sípot veszek az árából és azon fogok tilinkózni.

Hej, megijedt Hanzi. Pityi Palkónak akkora tarisznya lógott az oldalán, hogyha beletette volna, még a feje se látszott volna ki belőle. Hallott ő már arról, hogy kóborlók járnak az országúton, akik a kisgyerekeket elrabolják, komédiásokká nevelik őket, és elviszik, hogy soha többé nem látják az édesanyjukat.

Vitéz Miska hiába vigasztalta:

– Ne félj, Hanzi, nem bánt téged Pityi Palkó bácsi. Jó ember ő, de abban telik gyönyörűsége, hogy a gyerekeket ijesztgeti.

De Hanzi csak pityergett.

Pityi Palkó pedig fújta a tilinkót, hogy a szeme is kidagadt bele.

– No eljössz velem? Ha nem jössz, viszlek. Ham-ham-ham – mondta Pityi Palkó.

Hanzi rítt, mint a záporosó.

Ekkor aztán így szólt az ijesztő:

– No hát ne félj, fiú. Adok neked valamit, amiről mindig emlékezni fogsz rám.

Benyúlt a tarisznyába és kivett egy gyönyörű faragott nyelű bicskát. Vitéznek is adott egyet. Akkor elbúcsúzott a fiúktól.

– Megyek már, mert várnak odahaza pecsenyével. Sok gyerekem van nekem. Az egész város gyerekei az enyéme.

A pusztai csavargó ezzel nekilódult a Hortobágnak, még visszánézett egyszer és megfenyegette Hanzit. Hanzi már nem félt tőle. Nevetve integetett neki.

– Isten áldja meg, Palkó bácsi! Szépen köszönöm a bicskát.

Viola azt mondta:

– Pityi Palkónak nincs tiszta esze. Volt neki egy szép kis fia, de azt elrabolták a kóbor cigányok. Akkor a nagy fájdalomtól meghibbant az esze, és kóborol össze-vissza. Keresi a fiát, de nem találja sehol. Nagyon szereti a gyermekeket.

A délibáb.

Hanzi egyszerre nagyot kiáltott és az égboltozatra mutatott.

Hát bizony nyugat felé furcsa dolgok történtek az égboltozaton, amitől megrémülhetett az, aki először látta.

Mintha tenger jönne és el akarná borítani az egész világot, de nem csak az egész világot, hanem a Hortobágyot is, és azt a helyet, ahol Hanzi ül. Óriási zöld hullámok táncoltak egymás tetején: ilyen lehet a haragos tenger. Hanem a hullámok zajgásából semmi se hallatszott. Hajók és fehér vitorlák is látszottak, amint küzdenek a habokkal, amelyek lassan eltemetik őket.

Más valaki gondolkozóba esett volna azon, hogy jön a Hortobágyra tenger, ahol száraz nyárban a kutak fenekén is alig találni vizet, de Hanzi nem volt az az ember, aki gondolkodnék, hanem megijedt és futni akart.

Vitéz Miska nem engedte:

– Nem bánt az, bolond. Az csak a délibáb. Persze, te nem tudod, mi az, én se tudom. De annyit tudok, hogy az ott nem víz, hanem csak víznek látszik.

Hanzi visszaült a kút mellé.

A délibáb pedig olyan kedvében volt, hogy minden bűvészkedését bemutatta a kis német fiúnak, aki tátott szájjal bámult a messziségbe.

A délibáb néha órákig mutatja egy torony vagy város képét, és bizony akkor félrevezeti az utasokat, akik igazi tornyot és várost sejtenek ott, ahol csak délibáb van.

Máskor pajkos kedvében szórja a látványosságokat. Most pajkos kedve volt.

A zöld tengerből egyszerre ferde tornyok és düledező házak bontakoztak ki, amelyek úgy állt a fedél, mint részeg emberek a kalap. Mintha valami régi városról ásná le a port, amely város ott állt valamikor a Hortobágy kellős közepén, és a romokat ezer esztendő után megmutatná most a délibáb.

A táncoló házak és a megfordított tornyok ott reszkettek percekig a levegőégben. Aztán mint kártyavárat összezsapta őket a délibáb, és az imént büszke tornyok bukfencezve hullottak bele a zöld tengerbe, ami egyszerre elborított mindent.

A tenger hullámozott egy darabig az ég alján, aztán egyszerre zöld, erdőkoszorúzza hegyek tűntek fel a látóhatáron. Erdős hegyek a Hortobágyon! Bizony ilyen bolondot nem gondolhat ki más, csak a pusztá nagy komédiása, az örökké játékos kedvű délibáb.

A hegyek erdeikkel ott álltak a pusztán oly élet híven, hogy Hanzi kinyújtotta feléjük a kezét.

– Hegyek, hegyek! – kiáltotta.

Ebben a szempillantásban egy iszonyú sárkány jelent meg az ég peremén, amely kitátotta a száját és elnyelte a hegyeket és az erdőket, aztán elnyújtózkodott rettenetes nagy testével a pusztá egyik végétől a másikig. Lófeje volt és lólába. Rettenetes volt nyugodalmában. Hanzi bizony félt tőle.

A délibáb beleunt a játékba. Egy darabig pihent. Akkor egyszerre egy lovas ember alakja jelent meg a pusztaság végén. Lova lábai, mintha szárnyak volnának. Maga is ugyancsak madárhoz hasonlított, egy nagy karikást forgatott a feje fölött, amivel a lovát bízta.

Viola, aki felpillantott a bogrács mellől, azt mondta:

– Ejnye, akárcsak az uram!

A lovas alak eltűnt, aztán a délibáb se mutatott többé semmit.

Hanem az a lovas, akit a délibáb mutatott az imént, igazi lovas volt. Azért tűnt el, mert a ló összeesett alatta. Ott hagyta a lovat, szegény nyomban kilehelte a párját, aztán gyalogszerrel közeledett a kút felé.

– Nem mondtam, hogy az uram! – kiáltotta viola és felugrott a bogács mellől, amikor a ménegazda a kút mellé ért.

A ménegazda azt mondta, hogy a farkasok kergették meg. Abban az időben, még nyáron se volt ritkaság a Hortobágyon a farkas. A fenevadak a máramarosi erdőkből az éhségtől kergetve a síkságra jöttek és megtámadták a magányos embert, állatot.

A fiúk megebédeltek, aztán elbúcsúzva a ménegazdától, Viola asszonnyal megindultak Debrecen felé.

Levél Késmárkról.

Vitéz Miskának egy napon levelet hozott egy fuvaros ember Késmárkról. A levelet Jancsi írta, szólt pedig így:

Kedves barátom, Miska!

Hogy vagy? De nem is kérdezem, biztosan tudom, hogy jobb dolgod van, mint nekem. Mert én már azt hiszem, hogy élve nem is fogom soha látni Debrecent, se téged, kedves Miska barátom.

Itten nagyon rossz koszt van és olyan hideg, hogy majd megfagyok, amíg a folyóból vizet viszek haza. Magyarul pedig egy lélek se tud, még csak nem is lehet panaszkodni senkinek, mert nem ért meg senki. Németül beszél itt mindenki, amiből eleinte egy szót sem értettem, de most már legalább tudom, hogy mit kell mondani, ha éhes vagyok.

Görbe ország ez, Miska. Annyi hegy van benne, hogy a számát se tudom. A hegyek néha elkezdenek pipázni, akkor leszakad az eső. Mindig esik.

A gazdám jó ember volna, nem bántott még egy ujjal se, de ha valami hibát teszek, olyan furcsa szavakat mond, hogy szégyellem magam, pedig nem is értem, hogy mit mond. Játékra pedig nincs idő, dolgozni kell egész nap, hanem azt nem bánom, mert szeretem a mesterségem. Már odahaza mondta a nagytiszteletű úr, hogy a munka tisztesség. Ha nem is lesz belőlem jó tudományos ember, legalább jó csizmadia leszek.

A gazdámnak van egy kis leánya, úgy hívják: Milike. Ez a kis leány olyan, mintha cukorból volna. Este, amikor vége a dolognak, tanítgatom magyar szóra. Amilyen magyar szót mondok előtte, azt mindjárt megtanulja. Gondoltam is, hogy hamarabb fog megtanulni ez a kis leány magyarul, mint én németül.

Egyszer beteg volt Milike. Akkor mindig én ápoltam. Néha éjjel is felkeltem és megnéztem, hogy nincs-e valami baja.

Milike azóta nagyon szeret engem és ha mákos süteményt kap az anyjától, mindig ad belőle nekem is.

Egyszer pedig, amikor nagyon búsultam, odajött hozzám és megsimogatott. Arra mindjárt jó kedvem lett.

Még van egy sánta csókánk is. Makszinak hívják, mert német a csóka is. Makszinak piros sipkája van s egész nap a műhelyben ugrál. Ha valami fényes gombot talál, azt mindjárt fölkapja és eldugja a sarokba.

Tisztelem édesanyámat, édesatyámat, testvéreimet. Hát a kis német mit csinál nálunk? Tud-e már labdázni? Itten én tudok legjobban labdázni.

Csoma Jancsi

Mikor ezt a levelet írtam, idejött Milike és azt kérdezte, hogy mit írok? Mondtam: levelet haza. Akkor azt mondta, hogy írjam bele azt is, hogy tiszteli testvérét, Hanzit. És hogy írjon Hanzi, mit csinál?

Vitéz Miska a szarkaláb betűs levelet elvitte Csomáékhoz. Hej, volt nagy öröm a varga házában. Még a szomszédok is összegyűlekeztek, amikor Miska felolvasta Jancsi levelét. A Jancsi édesanyja sírt, mint a házeresz, de a varga megvakarta a feje búbját:

– Miska öcsém – mondta –, írd meg Jancsinak, hogy haza ne jöjjön, ha nem tud németül, mint a vízfolyás.

Hanzi sorsa jobbra fordul.

Vitéz Miska édesanyja kezdettől fogva érdeklődött a kis német fiú iránt. Különösen tetszett neki Hanzi szelídsége és jó magaviselete.

Mindig mondta Miskának:

– Ugyan hívd el azt a szegény kis idegen fiút, ha a varga engedi. Legalább jóllakik nálunk.

Miska meg is kérte sokszor a mestert, hogy engedné hozzájuk menni. Mivel Csonkoni Vitézéknek a házuk nem messzire volt a varga házától, Hanzi sűrűn meglátogatta Miskát.

Miska abban az időben már a kollégiumba járt és első tanulója volt az osztálynak. Fényes elméjével és ékes költői beszédével már ekkor is kitűnt a fiúk közül. Szokásban volt akkor, hogy a professzor urakat nevük napján üdvözölték a diákok. Ilyenkor Vitéz mindig verssel állott elő, amit nagy tetszéssel elszavalt.

Miska annyira megszerette Hanzit, hogy néha a könyveiből is felolvasott neki: különösen szerette Miska a magyar történelmet. Ha a történelemből olvasott fel: egész arca kigyulladt, szeme pedig lángban égett.

Hanzi mukkanni se mert, hogy meg ne zavarja Miskát.

Mert valami csudálatosan gyönyörű dolgok voltak azok. Hanzi még sose hallott olyanokat. A szíve verése is megállt, amikor Miska Rákóczi Ferenc fejedelemtől olvasott. A hős Bercsényi vezér alakját szintén maga előtt látta Hanzi Miska előadásában, sőt a tárogató hangját is hallani vélte. És nagy Mátyás királyról és vitéz apjáról, Hunyadi Jánosról ha olvasott Miska, Hanzi szeretett volna felugrani és háborúba menni a törökök ellen. Este, mikor hazament, álmában Kinizsi Pálnak képzelte magát és úgy hadakozott jobbra-balra. A gazda felriadt álmából és rászólt Hanzira:

– Megbolondultál, te fiú?

Hanzi megdörzsölte a szemét. Akkor látta csak, hogy ő nem Kinizsi, hanem Hanzi, a vargainas.

Özvegy Vitézné asszony nagyon megkedvelte a kis német fiút. Örült, hogy Hanzi annyira szereti a történelmet és mert Hanzi különben is jóra való fiú volt, jó uzsonnával vendégelte meg, ha Miskához ment.

Miskától Hanzi már sokat megtanult a magyarok történetéből és a bibliából. A varga odahaza nem győzött eleget csudálkozni azon, hogy honnan veszi Hanzi azt a rengeteg tudományt. Még a vargánál is többet tudott, pedig a varga nagyon okos, tudományos embernek képzezte magát.

Egy napon híre futamodott, hogy egy igen nagy uraság érkezik a városba. Hívják pedig ezt az uraságot Nix-nux hercegnek. Bajorországból jön, egyenesen azért, hogy lássa Debrecen városát, meg a Hortobágyot vad méneseivel.

A városi tanács összeütötte a fejét. Elhatározták, hogy igen szépen fogadják a herceget. Sütnek olyan hosszú kolbászt, hogy Debrecen városától Bajorországig ér, főznek bablevest malac körmivel, hogy a német herceg minden kísérijével együtt belefutadhat. Debrecen város mindig nevezetes volt a nagy eszem-iszomról.

Igen ám, de az volt a bökkenő, hogy a német herceg nem tud egy kukkot se magyarul. Debrecenben pedig ezidőtájt a lakosság közül senki se tudott egy szót se németül. Most már ki beszéljen a német herceggel?

Volt néhány öreg ember a városban, aki nem rég elmúlt török háborúban megtanult törökül, de németül ők se tudtak, bár sok földet bejártak. A debreceni embernek nem állja a szája a német szót.

A nemes tanács sokáig törte a fejét. Már be is esteledett, még se tudtak kisütni semmit.

Ahogy tanácskoztak, egyszerre csak kopogtatás hallik a tölgyfaajtón és a tanács elé egy szőke kis fiú járult.

Jámbor Gáspár uram, a polgármester összeráncolta a szemöldökét és nagyot horkantott:

– Mit akarsz itt?

A kis fiú szepegeve nézett körül a mogorva tanácsosokon és megszólalt:

– Én Fuksz Hanzi vagyok és Csoma Bálint uram, aki a gazdám, küldött ide.

– Mi végett? – kérde az egyik tanácsos zordonan.

– A végett, hogy én tudok németül beszélni! – felelt a kis vargaines.

A vén tanácsosok összenéztek.

– Hordd el magad, fiú – szólta a szigorú polgármester –, és mondd meg a gazdának, hogy ne avatkozzon a mi dolgunkba. Csizmadia maradjon a kaptafánál. Te nemkülönben.

Hanem az egyik öreg tanácsos, bizonyos Csongrádi István nevű, barátságosan intett a kis vendégnek.

– Hogy hívnak, fiam?

– Fuksz Hanzi, instállom.

– Hát Hanzi fiam, eredj békével!

Hanzi elment, de a tanácsban beszélgettek róla. Az öreg tanácsos uraknak tetszett helyes beszéde és bátor magatartása. Mások Csoma Bálint gazdát korholták, hogy fölbíztatta a fiút. Ha a nemes tanács nem lett volna olyan fontos tanácskozásba merülve, a hajdúval tizenkét nádpálcát verettek volna Hanzira. Az volt a büntetése annak, aki a tanácskozást, anélkül, hogy hívnák, megzavarja.

Másnap csengős négy lovas hintóban megérkezett Nix-nux herceg. Egy zöld köpönyeg volt rajta, a szemén fekete pápaszem. Bizony senki se mondta volna rá, hogy herceg.

Délután elment sétálni a városba. A debreceniek sehogy se tudták megérteni, hogy mi látnivalót talál a herceg az ő városukon. Hanem a herceg minden iránt érdeklődött. Az alacsony házakat, a széles kalapú embereket egyforma figyelemmel nézte. Ha egy gyerekkel találkozott, azt megállította és megsimogatja az arcát. Azonkívül fényes pénzzel is megajándékozta.

Hanzi is éppen arra szaladt egy pár csizmával a vállán. Amikor meglátta a herceget, közelebb ment és németül köszönt neki.

A herceg mindjárt arra felé fordította a fejét.

Észrevette Hanzit és intett neki.

– Gyere ide, fiam. Ki vagy, hogy hívnak? – kérdezte nagyon barátságosan.

Hanzinak se kellett több. Apróra elmondott mindent: hogy a Szepességből jött magyar szót tanulni és már éppen úgy beszél magyarul, mintha sohase is beszélt volna másképpen. Csak az a nagy bánata van, hogy egész életében vargának kell maradnia, amikor ő szeretne a kollégiumba járni és megtanulni azokat a könyveket, amelyeket Vitéz Miskánál látott.

Hanzi úgy vágta a német szót, mint a répát. A hercegnek jól esett, hogy ebben az idegen országban, ahol kíséretén kívül senkivel sem beszélgethet anyanyelvén, végre talált valakit, aki tud németül.

Éppen úgy érezte magát, mint amikor a magyar ember Amerikába vagy Párizsba kerül, ahol olyan nyelven beszélnek körülötte, amiből egy szót sem ért. De egyszerre ismerős hangok ütik meg a fülét: magyarul beszél valaki a közelben. Hej, megörül ilyenkor az ember. Odasiet mindjárt és beszédbe ereszkedik azzal, aki ugyanazt a nyelvet beszéli, amit ő.

A herceg megsimogatta Hanzit buksi fejét.

– Hol lakol? Vezess oda! – mondta.

Hanzi vezette a herceget Csoma Bálint uram portájára.

A házakból mind kiszaladtak az emberek, hogy mit akar a herceg Csoma Bálintnál. A vargát pedig örömeiben-félelmében rögtön kilelte a hideg.

A herceg először is egy pár sarkantyús csizmát rendelt. Aztán azt mondta Hanzinak:

– Elviszlek innen az országomba. Udvaromban fogsz élni és a fiaimnak leszel játékos társuk.

Hanzi így felelt:

– Én már csak itt maradok Debrecenben Vitéz Miskánál, Csoma Bálint uramnál. Hanem szeretnék a kollégiumba járni.

A herceg jóakaróan kezét nyújtotta Hanzinak. A gazdának pedig fényes, arannyal teli zacskót nyomott a markába:

– Aztán szép legyen a csizma!

Ezzel elment a herceg. A szomszédok mind összefutottak és kérdezték Hanzit jobbról-balról, hogy mit beszélt a herceg. Kiről kérdezősködött? Gubás János szomszéd fejéből nem lehetett kiverni, hogy a herceg az ő híres Móka lovát akarta látni.

Csoma Bálint gazda ugrált, táncolt örömeiben. Hol az arannyal telt zacskót ölelgette, hol Hanzit csókoltatta.

Nix-nux herceg aztán elment Debrecenből, Hanzit pedig Csoma Bálint urammal együtt magához hívatta egy napon az öreg főbíró.

Csoma Bálint kézen fogta Hanzit és elmentek együtt a főbíróhoz.

Nagy karosszékben ült az öregember és pipázott. Így szólt a vargához:

– Kegyelmed inasa ez a gyerek, bizonyos Fuksz Hanzit nevezetű?

A varga megköszöri a torkát és csak hosszú gondolkodás után felelt, mivel szépen akart beszélni:

– Igenis, tekintetes uram, az én inasom volna ez a fiú.

– Azért kérdezem – folytatta a főbíró –, mert mától fogva nem lesz a kelméd inasa.

– Hogyan történhetnék az, tekintetes uram? Sokat költöttem már én erre a fiúra! – felelt fejét vakarva Csoma Bálint.

– Mire költött kend?

A varga habozott.

– Hát... ruhára – felelt végre.

A főbíró végig nézett Hanzin. Hanzinál rongyosabb ruházatú varga inas nem igen volt akkoriban nagy Debrecen városában.

A főbíró szigorúan szólt rá a vargára:

– Ne hazudozzék kend, Csoma Bálint. Nem költött kend erre a fiúra egy árva rézgarast se. A fiút beadjuk a kollégiumba és a város fog gondoskodni ezentúl róla, hogy tanulhasson.

Hanzi szólni se tudott a csudálkozástól.

Csak mikor a főbíró odahívta magához és csontos kezét a fejére téve, mondta:

– Fiam, ezentúl nem leszel többet varga inas. Diák leszel.

Csak akkor értette meg Hanzi a dolgok fordulatát. Hej, hogy felragyogott a szeme!

– Olyan diák, mint Vitéz Miska? – kérdezte.

– Olyan – felelt a bíró.

Hanzi széles jó kedvében akkorát cuppantott a főbíró kezére, mint egy papucs.

Még Csoma Bálint uram is megsókolta volna, hanem a jó ember elkezdett siránkozni:

– Mármost mi lesz az én Jancsi fiammal, aki oda van a messzi idegen földön?

A főbíró megvigasztalta:

– Majd Jancsiból is embert faragunk, ha megérdemli.

A varga elgondolkozott:

– Már csak a mondó vagyok, hogy az én Jancsi fiamból sohase lesz gyiák, mert nem akar az tanulni. Hát maradjon Jancsi az, ami az apja: csizmadia. Hanem ez a kis német úgy nyeli a betűt a szemével, ha valami könyvféle akad a kezébe, mintha megenni való pástétom volna a betű.

– Annál jobb – felelt a főbíró. – Legalább nem hoz szégyent a nemes városra.

A varga és Hanzi elbúcsúztak a főbírótól. Útközben Hanzi nagy jókedvében akkorát ugrott, mint egy bakkecske. Csoma Bálint uram megsokallta a dolgot.

– Ejnye, adta lelke kis németje, mit ugrálsz! – kiáltotta és már vette volna a nadrágszíjat, hogy elhegedüli véle Hanzit. De eszébe jutott valami:

– Igaz biz'a – mondta –, most már te diák vagy, nem varga inas, hát nem bántalak.

Hanzi pedig futott egyenesen Vitéz Miskához a jó hírral. Miska is nagyon meörült, mikor meghallotta, hogy Hanziból diák lesz. Miska édesanyja pedig akkora uzsonnát csapott, hogy tán még most is tartana a lakoma, ha Hanzinak haza nem kellett volna menni.

A kollégiumban.

A debreceni főiskola, amit kollégiumnak neveznek, nagy, sárga épület. Sok száz esztendeje fennáll és számát se tudni annak a sok diáknak, aki küszöbét koptatta. Sok híres nevezetes ember került már ki a kollégiumból. Messze földről ide küldték a szülők fiaikat, mert akkoriban nem volt még annyi iskola, mint manapság. A kollégiumban híres professzorok tanították a fiúkat, akik már nagyon korán megtanultak latinul. Olyik tizenöt éves korában úgy tudott latinul, mint a vízfolyás.

Abban az időben is sok száz diák taposta a kollégium körül a gyepet. Hanzi ugyancsak ámult-bámult, mikor Vitéz Miskával először elment a kollégiumba. Hemzsegett ott a sok diák, nagy, kicsi; némelyiknek szakálla is volt már, másik pedig alig érte fel az asztal tetejét.

Még nem kezdődött az előadás és a diákok a folyosókon, udvaron szaladgáltak. Hanzi odatámaszkodott a falhoz és nézte az eleven, mozgalmas életet.

Egyszer arra ment egy széles vállú, nagy bajuszú fiatalember. Végignézte Hanzit és kemény barackot nyomott a fejére:

– Mit keresel itt, te bagoly? – kérdezte olyan vastag hangon, hogy Hanzi csaknem megijedt tőle.

Nem is tudott mindjárt felelni. Vitéz Miska szólt helyette:

– Ez az a Fuksz Hanzi, akit a nemes város neveltet.

A Hanzi esetének már korábban híre futamodott a kollégiumban és a diákok már várták a kis német varga inasból lett tanulót.

A nagy bajuszú fiatalember a vállára csapott Hanzinak:

– Vivát, bagoly! Hát mondd meg nekem iziben, hogy mondják azt németül: nagybotos.

Hanzi gondolkozott, aztán megmondta.

– Helyes – felelt a széles vállú fiú és tovább ment.

De útközben visszafordult:

– Aztán, ha tűzoltó akarsz lenni, csak nekem szólj.

Vitéz Miska megmagyarázta Hanzinak, hogy az iménti fiatalember domine Borszéki, a kollégium jelenlegi nagybotosa.

Nagyon nevezetes személyiség. Ha tűz van valahol a városban és a diákok a tűzhöz szaladnak, hogy azt eloltsák, viszi a nagy botot. Ez pedig nem kismiska. Mert a nagy bot van legalább ötven kiló. Annál nagyobb bot nincsen a városban. Az égő ház tetejét azzal veri le, míg a többi diák vödörrel, szivattyúval ontja a vizet a tűzre. Tűzoltó nem lehet más, csak diák. De nem minden diák tűzoltó.

Az már kitüntetés, amelyik diák tűzoltó.

Ha valahol tűz üt ki, akkor a kollégium folyosóin végig hangzik az: ad arma! kiáltás. Ez pedig annyit jelent, hogy: fegyverre! A tűzoltó diákok felugrának a padokban, akárhogy magyaráz is a tanár úr és futnak mind a színhez, ahol a csákányok, botok, vízipuska és egyéb tűzoltáshoz való szerszámok vannak összegyűjtve. A kereken lévő szivattyút megragadják és tolják nagy sietéssel a tűz felé.

A nagybotos pedig legelől szalad hatalmas füstélyával. Ha valami kerítés akad a vízpuska útjába, a nagybotos nagy botjával ledönti a kerítést és úgy rohannak tovább.

Mikor pedig eloltották a tüzet, akkor mindnyájan visszamennek a kollégiumba és tanulnak tovább.

A nagybotos tehát igen nevezetes ember, mert ő a fő-tűzoltó. Nevezetességben csak a kántus-vezér vetekedik vele, aki pedig senki más, mint az énekkarnak a vezetője. A temetéseken a kántus – így hívják az énekkart –, énekelt. És a debreceni kántus olyan híres volt, hogy messze földre is elhívták énekelni a temetésekre.

Még azt kérdezte meg Hanzi Vitéz Miskától, hogy miért szólította őt domine Borszéki bagolynak, amikor őtet soha senki se szólította úgy.

– Azért, mert a nagy diákok a kisebbeket bagolynak hívják.

Akkor egyszerre csengetés hallatszott végig a folyosón. A diákok mind besiettek az udvarról és a tanulótermeket megtöltötték. Hanzit is betuszkolta az egyik terembe Vitéz Miska:

– Majd ha jön a tanár úr, akkor bátran állj elébe és mondd meg, hogy hívnak.

Hanzi odaállt az ajtóhoz és várt. A fiúk különös szemmel nézegették németes ruhája miatt. Egyszer csak odament hozzá az egyik és rákiáltott:

– Micsoda szerzet vagy? Vargainasnak itt nincs helye.

Ebben a percben kinyílt az ajtó és belépett a tanár. Öreg ember volt már és mankón járt, de a sasszeme, amely mélyen benn ült arcában, élénken csillogott.

Egyszerre csend lett, a fiúk mind felálltak és csak akkor ültek le, mikor az öregúr intett nekik.

A tanár asztalához ment, csak akkor vette észre Hanzit, mikor az elébe állt és értelmes hangon megmondta a nevét:

– Fuksz Hanzi!

Támadt erre hahota. A fiúk mind kacagni kezdtek:

– A csizmadiainas... A német!

Az öreg tanár szigorúan körülnézett:

– Ki nevet itt? – kérdezte recsegő hangon.

Egyszerre olyan csend lett, hogy még a légy zúgását is meg lehetett volna hallani.

A tanár pedig megsimogatta Hanzi kipirosodott arcát.

– Ül le ide az első padba. Aztán viseld jól magad.

Hanzi elült a kijelölt helyre és körülnézett. Egy magyarruhás fiú ült mellette, akinek olyan mérges arca volt, hogy Hanzi megijedt tőle. Fekete üstöke úgy állott feje tetején, mintha szegekből lett volna. Mérges szemét pedig komoran forgatta ide-oda, mikor látta Hanzi húzódozását, egy darab ónt vett elő és a padra írta: Ne félj, nem harapom le az orrod.

De Hanzi a barátságos biztatásra se lett vidámabb.

A fiú akkor azt írta a padra: A füledet se.

Aztán meg azt írta: Pergő Jóska.

Könnyen kitalálta Hanzi, hogy ez a mérges fiú neve. De most már nem ügyelt Pergő Jósikára, mert az öreg tanár úr beszélni kezdett. Éppen a történelemből beszélt. Hanzinak dobogott a szíve az izgatottságtól, mert a tanár úr olyant magyarázott,

amit ő Vitéz Miska könyvéből már olvasott. Hunyadi János dicső fiának, Korvin Mátyásnak megkoronázását magyarázta a professzor.

Az egész osztály nagy figyelemmel hallgatta a királyválasztás történetét. Hogy negyvenezer katona a Duna jegére állott, amíg a választó urak fenn a palotában tanácskoztak azon, hogy ki legyen Magyarország királya. A tanácskozás nagyon sokáig tartott, mert az urak sehogy se tudtak megállapodni a király személyében. Ám a negyvenezer katona megunta a várakozást és egyszerre felkiáltott:

– Éljen Korvin Mátyás, Magyarország királya!

Olyan volt ez a kiáltás, hogy megrázta a palota ablakait, még a Duna jege is beroppant...

A tanácskozó urak a palotában felugrottak és ők is azt kiáltották:

– Éljen Mátyás király!

Az öreg tanár úrnak fényes fekete szeme lángolt a lelkesedéstől, mikor ezt elmondta. De sok fiúnak is kipirult az arca.

Az öreg tanár akkor körülnézett és felszólította azt a fiút, amelyik Hanzi belépésekor csúfolni kezdte, hogy mondaná el azt, amit beszélt.

A fiú felállt. Ötölt-hatolt, hebegett is valamit, de abból megérteni semmit se lehetett.

Akkor felszólította a tanár Fuksz Hanzit.

– Mondd el te, ha tudod.

– Igenis tudom – felelt Hanzi és úgy elmondta a királyválasztás történetét, mint a karikacsapás.

Az öreg tanár közelebb lépett Hanzihoz:

– Tanultad tán ezt valahol? – kérdé.

– Igenis. Még vargainas koromban olvastam Vitéz könyvéből.

Néhányan ismét nevetni kezdtek.

– Ugyan nem hallgattok – kiáltotta a tanár. – Mit nevettek? Tán azt, hogy ez a fiú, aki eddig nem járt a kollégiumba, többet tud, mint ti?

Bizony nem nevetett aztán senki.

Pergő Jóska pedig ezt írta a padra: Német vagy te, nem magyar?

Hanzi odaírta a kérdés alá nagy betűkkel: Magyar.

Hanzi további sorsa.

Hanzi Csoma Bálint uramnál lakott, de már nem folytatta mesterségét, könyveket kapott a kollégiumból, amelyekből tanult. Hej, nincs is annál nagyobb gyönyörűség, mint olyan dolgokat megtanulni, amelyeket addig nem tudtunk. Hanzinál boldogabb fiú nem volt Debrecenben, de tán az egész világon se. Hosszú levélben számolt be a szüleinek sorsa változásáról, Késmárkról pedig az a válasz érkezett, hogy csak tanuljon, ha kedve van hozzá és legyen büszkeségére, öröme apjának, anyjának. A kis Milike is írt a levélbe egy pár szót arról, hogy szép szilvatermés volt az idén és akkora szüretet csaptak, hogy még most is tartana, ha a szilva el nem fogyott volna. De hát, amit meg nem ettek, abból lekvárt kellett főzni.

Sőt, Csoma Jancsi is írt a maga görbe betűivel sorsáról. Hogy ő bizony nem lenne diák semmi kincsért, mert nincs a világon szebb dolog, mint egy pár szép csizma.

(Vitéz Miska, amikor elolvasta Jancsi sorait, felkiáltott: de van szebb is. Két pár csizma!) Azért ő már csak varga marad és kitanulja a mesterségét. Esztendőre vagy kettőre haza is kerül. „Hát belőled mi lesz, Hanzi?” – kérdezte Csoma Jancsi a levele végén.

Hanzi is elgondolkozott, mi lesz hát belőle, ha majd a kollégiumot is bevégzi.

A varga régi szokása szerint ott kalapált az udvaron az eperfa alatt, ahol Hanzi is szokta a leckéjét tanulgatni. Odament hát Csoma Bálint uramhoz és megkérdezte tőle, hogy mi legyen belőle azután.

A varga a homlokára tette a mutatóujját.

– Hát – mondta elgondolkozva –, a csizmadiaság ugyan a legelső mesterség a világon, de a szűrszabóság hasznosabb. A szűrszabók, akik a csapóutcán laknak, mind gazdag emberek.

– Mivelhogy – folytatta –, te, fiam, egyik mesterséghez sem értesz, azt mondom neked én, Csoma Bálint, hogy nem lesz belőled soha semmi, ha csak...

Itt nagyot gondolkozott a mester. Megköszörülte a torkát:

– Ha csak fiskárius nem, mint teszem azt: nemes Pazonyi tekintetes uram a salétrom-utcán.

Szólt a varga és tovább kalapált. Minden kedvét elveszítette Hanzihoz, amióta a fiú diák lett és otthagya a mesterséget. Az ő szemében ez megbocsáthatatlan véték volt, mert a vargaságot minden tudománynál többre becsülte.

Kihez forduljon tehát tanácsért Hanzi?

Kihez-máshoz, mint nemes Vitézné asszonyhoz, Miska édesanyjához. A fekete főköötős asszony, aki mindig nagyon kedvelte Hanzit, éppen a tyúkoknak szórt eleséget, mikor Hanzi nagy sebbel-lobbal betoppant hozzá. Kezet csókolt neki és így szólt:

– Az Isten áldja meg nemzetes asszonyom-nénémet, mondja meg már most, mi legyen belőlem?

A nemzetes asszony összecsapta a két kezét. Aztán elkezdett a fia után kiáltozni:

– Miska, gyere elő!

Miska éppen a padlásajtóban ült, hol a galambjait etette. Lemászott hát izibe a létrán.

– Mi baj, édesanyám? – kérde Hanzival kezet fogva.

– Hát itt van ez a fityfiritty gyerek – mondta a nemzetes asszony –, azt kérdi, hogy mi legyen belőle.

Miska mindjárt ráfelelt:

– Csak kántor. Én is az szeretnék lenni.

– De bizony nem lesz Hanziból kántor, te belőled se, fiam. Valami más életpályát válasszatok magatoknak. Aztán meg egyikőtöknek sincs ahhoz való hangja. A kántornak pedig énekelni kell.

A nemzetes asszony pedig Hanzi fejére tette a kezét és mélyen a szemébe nézett.

– Szeretnél-e pap lenni, fiam? Olyan pap, mint a nagytiszteletű úr, aki vasárnap a templomba a szószékből prédikál?

Hanzinak felcsillant a szeme:

– Az bizony szeretnék lenni, – mondta.

Miska, aki pár esztendővel idősebb volt Hanzinál és így többet tudott a világ sorjáról, közbeszólt:

– De nem megy az olyan könnyen. Legációba is kell menni. Prédikálni kell a légátusnak. Télen könnyen megeszik az embert a farkasok, mert a légátus gyalog jár ám, nem pedig hintón.

– Nem bánom én – kiáltott Hanzi. – Csak már nagyobb volnék, bizony elmennék én akárhová.

A nemzetes asszony így szólt:

– De sokat kell tanulni addig.

– Megsegít a jó Isten. Meglássá, nemzetes asszonyom-néném, hogy pap lesz én-belőlem.

Özvegy Vitézné megsimogatat Hanzi arcát. Hanzi pedig kezét csókolt neki és könnycsepp csurrant szeméből a nemzetes asszony kezére, aki olyan jó volt hozzá, mint az édesanyja.

– Áldjon meg az Isten, fiam!

Hanzi tehát serényen tanult.

A kollégiumban aligha volt nála figyelmesebb tanuló. De szerették is a professzorai. Kedvelte mindegyik szerény magaviseletéért, szorgalmáért és jó feleleteiért.

Eljött karácsony napja. Hanziról bizony leszakadozóban volt már az az öltözet ruha, amit odahazulról hozott. Másik pedig nem akadt. A csizmáján csak azért nem folyt be a sár és a hólé, mert befoltozta maga. Karácsony napján, mikor ott melegednek a búbos kemence padkáján és a mákos kalácsot eszegette, egyszerre egy hajdúféle ember lépett a szobába. Kard volt az oldalán, a kezében pedig kendőbe takart csomagot tartott.

– A tekintetes főbíró uramtól jövök. Hozom az ő karácsonyi ajándékát Fuksz Hanzinak, a diáknak.

Ezzel kibontott a kendőből egy vadonatúj öltözet ruhát. Hej, megörült ennek Hanzi, még a szabása is más volt az új ruhának, mint a réginek. Pitykés dolmánykája, zsinóros nadrágja megfeszült rajta, mintha ráöntötték volna. Örült is neki Hanzi. Most már ruházatban se különbözött a magyar fiúktól. Eddigi sárga bugyogóját, ernyős sipkáját sokszor kicsúfolták, még a kutyák is megugatták.

Fölvette tehát új ruháját és úgy ment Csoma Bálint urammal a nagy templomba.

Karácsony ünnepén az egész város a templomba megy imádkozni. Hanzi odaállt a diákok közé és szívében forró hálaimát rebegett a Mindenhatóhoz, aki eddig gondoskodott róla. Kérte imájában a jó Istent, hogy ezután is örködjék felette és segítse meg, hogy ne válják szegényére szüleinek és pártfogóinak.

A prédikálószékbe ekkor felment a nagytiszteletű úr és gyönyörűen kezdett beszélni. Folyt szájáról a szó, mint a színarany.

A hívők alázatosan hallgatták a nagytiszteletű úr prédikációját. Hanzi egész lelkével ott csüngött az őszfejű lelkész száján.

De egyszerre harangkongás zavarta meg a templomi csendességet. A toronyban felverték a harangot, az utcáról pedig behallatszott a kint lévő diákok kiáltása:

– Ad arma! Ad arma!

Ez azt jelentette, hogy tűz van és a tűzoltó diákok fussanak a tűzhöz.

Hanzi is tűzoltó volt. A nagybotos, domine Borszéki beváltotta szavát és megtette Hanzit tűzoltónak.

De most a nagytiszteletű úr olyan szépen beszélt! Azonkívül pedig odakünn fagyos téli nap van. Új ruháját is bepiszkolhatja, megégetheti a tűznél. Ez mind eszébe jutott Hanzinak és arra gondolt, hogy itt marad a templomban, nem megy tüzet oltani.

De csak egy percig habozott.

A következő pillanatban fölébredt lelkében a kötelesség érzete és kisietett a templom elé, ahonnan a nagybotos fegyverre szólító kiáltása hangzott.

A diákok már rohantak a tűzhöz. Húszan is tolták-húzták a vízipuskát, a többiek pedig csákánnyal, vödörrel fölfegyverkezve futottak domine Borszéki után.

A péterfia végén egy kis szalmafedelű viskóba kapott bele a veszedelem. Úgy égett ott a kis ház, mint a máglya. Az a ház pedig egy szegény öregasszonyé volt, aki kétségbeesésében ott jajgatott az égő ház udvarán és kezeit tördelte.

A diákok felállították a vízipuskát, megmerítették a vödröket és elkezdtek oltani a tüzet.

Hanem ezt a tüzet nem lehetett eloltani. Az egész tető lángban állott. Bizonyos volt, hogy akármennyi vizet öntenek is rá, addig el nem alszik a tűz, míg a kis ház porig le nem ég. A nagybotos a forróságtól nem tudott közel se menni a tetőhöz, hogy botjával szétverhetné a lángoló gerendákat.

De egyszerre a szegény özvegyasszony szívszaggató hangon kezdett sikoltozni:

– A gyermekem! Istenem, hol van a gyermekem?

Hanzi, ahogy a szegény anya kiáltását hallotta, minden ízében megremegett. Csodálatos bátorság költözött egyszerre a szívébe. Ő, aki még Pergő Jóska mérges tekintetétől is megijedt, most nem félt semmitől.

Az emberek megrémülve néztek egymásra. Az égő házból ebben a pillanatban gyereksírás hallatszott ki a gerendák ropogásán keresztül.

A szegény asszonyt csak nagy nehezen bírták visszatartani attól, hogy az égő házba be ne rohanjon, – ám Hanzit senki se tudta visszatartani. Egy vizes vödört kapott a kezébe és azzal az égő ház ajtajának rohant.

Egy perc és Hanzi eltűnt a nyitott ajtó mögött. Megnémult ajakkal, szívszorongva néztek a vakmerő fiú után az emberek. Némelyek kezüket tördelték, mások az ijedségben hangosan imádkoztak.

Csak a nagybotos nem vesztette el a fejét. Utat tört magának a báméskodók között és nagy botjával az ajtó mellett foglalt állást, amely ajtó mögött Hanzi eltűnt.

Egyszer csak, percek múlva kiáltás hallatszott az égő házból. A nagybotos ebben a percben beugrott az ajtón és Hanzit vállon ragadva, kivezette az égő házból. Hanzinak a karjában volt a pólyás baba. Sem a leánykának, sem Hanzinak az ijedségen kívül nem történt semmi baja. Csak a nagybotos fekete szakála perzselődött meg kevésbé, de hát a nagybotos megszokta már az ilyesmit.

Azt a leánykát pedig, akit a bátor Hanzi kimentett az égő házból, nevezték vala Sárosi Ilonának.

A tűzoltó diákok nagy diadallal kísérték vissza Hanzit a kollégiumba. Bezzeg nem csúfolta most már senki kis németnek. Még a tanárok is megveregették a vállát, a tűzoltók pedig egyhangúlag főszivattyúsnak választották meg. Ez a rang éppen a nagybotosság után következett. De tán nagybotosnak is megválasztják Hanzit, ha elbírt volna a nagy botot.

Csokonai Vitéz Miska, amikor meghallotta Hanzit bátor cselekedetét, nem szólt semmit, csak atyai módon hátba vágta Hanzit és így szólt:

– Most pedig áldjon meg az Isten, én elmegyek Debrecenből.

Hanzi ebből látta, hogy Vitéz Miska, az ő nagy pártfogója és egyetlen barátja búcsúzik tőle. Miska már bajszos, nyalka fiú volt akkor, legényszámba ment. Szép verseivel már meglehetősen feltűnést keltett az ősi kollégiumban és a városban. Nyugtalan lelke, vándorló kedve nem hagyta nyugodni.

Elhatározta, hogy elmegy Debrecenből és másfelé keresi a boldogságát, amit minden ember keres egész életén keresztül.

Hanzi két nagy szeme egyszerre könnybe borult. Mit ér neki most már az iskola, a dicsőség, ha Vitéz Miska elmegy Debrecenből.

– Maradj itt, Miska, az Isten áldjon meg – mondta. – Szegény édesanyádat is egyedül hagyod.

Vitéz a fejét csóválta:

– Nem úgy van az, kis barátom. Tanulni, tapasztalni kell az embernek. Meg aztán nagyon sok az irigyem, ellenségem ebben a városban. A régi latin közmondás tartja már, hogy senki se próféta a hazájában. Azért megyek én el innen. Én bizony már nem bánom, akármit is beszélnek.

Hiába próbálta kérlelni Hanzit Vitéz Miskát.

Miska el volt végképp keseredve. Irgy ellenségei úgy rágalmazták, hogy csaknem a kollégiumból is kicsapták.

Másnap reggelre volt az indulás tervezve.

Abban az időben még nem volt vasút, különben is diák emberek gyalog szerrel utaznak, még ma is.

Özvegy édesanyja össze-vissza csókolta Miskát és sírva nézett utána a kis kapuajtóból. Miska pedig bandukolt egy kis batyuval a hátán, kezében a vándorbottal. Hej, ha tudta volna, hogy az van megírva felőle a sors könyvében, hogy egész életében vándorbottal járja az országutat!

Hanzi mellette kocogott mindaddig, amíg a város határáig értek. A városon túl jött már a nagy Hortobágy.

Amint egy hídon átmentek, egyszerre furcsa kis ember bújt ki a híd alól.

Tudjátok ki volt?

Senki más, mint Pityi Palkó. Ugyanaz a nagy tarisznya lógott a nyakában, mint első találkozásukkor; süvegét most is madártollal tűzközdte körül. Hanem bizony most már nem ijedt meg tőle senki, még Hanzit se.

De Pityi Palkó nem is akart ijesztgetni senkit.

– Hallottam, Miska fiam, hogy elmégy innen, már két nap óta várlak itt e híd alatt. Ne menj magad a Hortobágyon keresztül. Bizony eltévedsz. Majd vezetlek én.

– Ne fáradjon értem, Pityi Palkó bácsi – szabadkozott Miska.

– Nono, fiam – mondta az öregember –, nem szabad visszautasítani Pityi Palkó szívességét. Pityi Palkó nem mindenkinek tesz szívességet, csak annak, aki megérdemli. Te rólad pedig tudom, hogy derék, jóra való fiú vagy. Majd elvezetlek én téged a Hortobágyon keresztül, hogy egyszerre a Tiszánál leszünk. Tiszán túl, Dunán túl! Ne félj, Miska, leszel te még Debrecenben kántor.

Erre egész megvigasztalódott Vitéz. Mikor pedig a második hídhöz értek, elbúcsúzott Hanzitól. A két fiú egymás nyakába borult.

– Isten áldjon meg, Miska! Ne felejtse el soha a kis németet, mert az se felejt el téged soha.

Pityi Palkó elválasztotta a két fiút egymástól.

Hanzira rákiáltott:

– Hátra arc! Indulj!

Hanzi engedelmeskedett, de meg nem állhatta, hogy sokszor, sokszor vissza ne forduljon, amíg Miska alakja eltűnt a pusztaságon.

Hanzi tovább tanult szorgalmasan Debrecenben. Tanárai nagyon meg voltak vele elégedve és a legszebb jövőt jósolták neki. Hanzi papnak készült és néhány év múlva megvalósíthatja vágyát. Annyira magyar lett testestől-lelkestől, hogy már a német szót is elfelejtette. Néha lát egy karcsú violaszálat a templomban. Azt mondják, hogy az az a Sárosi Ilona, akit ő réges-régen az égő házból kimentett.

Sárosi Ilona is tudja ezt.

És Jancsiról tán megfeledkeztünk? A késmárki Jancsiról, aki a vargaságot tartja a világ legelső mesterségének, mert csizma nélkül, télben nem járhatnának az emberek. Jancsi sokáig Késmárkon volt, amíg egyszer felszabadult. Legény lett belőle. Akkor haza óment Debrecenbe az édes szüleihez. Bizony nem ismerték meg mindjárt.

Csoma Bálit uram az eperfa alatt ugyancsak törölgette a szemét a két öklével, mikor egy nyári délután elébe pattant egy nem túlságosan nagy legény, de akinek akkora bajusza volt, mint egy szürke egernek és így szólt:

– Fatter. Én vagyok, a fia.

– Mi vagy? – kiáltott a varga bámulva.

– Jancsi – felelt a legényke.

– Jancsi – mormogta Csoma Bálint és hihetetlenül csóválta a fejét. – Nem lehet az! Vagy igazán te volnál Jancsi?

Hanem ekkor örömeiben már majd az eperfa tetején járt. Össze-vissza tapogatta a fiát.

– Te vagy, Jancsi? – kérdezgette. – Nem cseréltek ki útközben? – Gyere már anyjuk, nézd meg!

Hej, az anyjuk is megöregedett azóta. Előjött és a nyakába borult a fiának.

A szomszédokat is összehívták erre a nagyszerű alkalomra, akik nem győzték csodálni Jancsit. Czimer Pál fuvaros a szomszédból meg is mondta:

– Be furcsa a világ! Ezen a fiún nem is látszik meg, hogy annyi ideig németek között volt. Tudsz-e németül?

– Tudok hát.

Persze ezt senki se akarta Jancsinak elhinni, de azt elhitték neki, mikor délután az összes rokonság és szomszédság jelenlétében leült az udvarra és letette a vargamesterségből a vizsgálatot. Az öreg Csoma Bálint volt a vizsgálója és meg volt elégedve a fiával.

Anyjuk azt mondta a végén:

– Most már akár meg is házasodhatnál, Jancsi.

Jancsi ekkor megcsókolta a kezét az anyjának és azt súgat a fülébe:

– Van már nekem választottam. A gazdám leánykája, Milike.

– Légy vele boldog, fiam!

Debrecen városnak sokáig volt nevezetessége Hanzi, a német fiú, aki annyira magyarrá lett, hogy anyanyelvét is elfeledte és Csoma Jancsi, a debreceni fiú, aki idegen földön idegen nyelvű emberek között élt és épp oly magyarnak jött haza, mint ahogy elment. De németül mégis megtanult.

(1900)